

วิชาการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท กับหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตยุคใหม่ Mediation and Conciliation in Modern Law Curriculum.

พิทักษ์ ศศิสุวรรณ*

สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
เลขที่ 80 หมู่ที่ 9 ถนนพหลโยธิน ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 57100

Pitak Sasisuwan

School of Law Chiang Rai Rajabhat University
80 moo.9 Paholyothin Rd., Muang District Chiang Rai Province 57100

Email: pitak.sas@crru.ac.th

Received: March 31, 2021

Revised: June 18, 2021

Accepted: June 23, 2021

บทคัดย่อ

โดยที่การผลิตบัณฑิตนิติศาสตร์ให้สามารถยอมรับสังคมที่เปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดดจึงมีความพยายามที่จะผลักดันให้จึงมีการร่างโดยแก้ไขหลักสูตรไปในแนวทางยืดหยุ่น กระชับมีโครงสร้างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงขณะเดียวกันก็ไม่ละทิ้งคุณธรรมของนักกฎหมาย ซึ่งหลักสูตรนิติศาสตร์ยุคใหม่จะต้องช่วยกันบ่มเพาะปลูกฝังให้บัณฑิตมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคมผ่านจริยธรรม จรรยาบรรณ และหลักนิติธรรม เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุขมิใช่โดยบุคคลแต่เป็นไปโดยกฎหมายอันเข้มแข็ง และผู้ใช้กฎหมายที่มีคุณธรรมเป็นที่มาของ “นิติศาสตร์เพื่อสันติ” ซึ่งเป็นรากเหง้า หรือที่มาของการจัดการปัญหาความขัดแย้งทางคดีโดยสันติวิธี ทั้งปัจจัยเกี่ยวกับโรคระบาดยุคไวรัสโควิด 19 อย่างหนักในยุคปัจจุบัน ความยุติธรรมจึงมีลักษณะเคลื่อนที่อย่างรวดเร็วกระแสนี้กล่าว ทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์โดยตรงต่อกันเป็นเรื่องยุ่งยาก แต่ลุ่มมหาวิทยาลัยควรรีเริ่มให้ความสำคัญกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมากขึ้นโดยเฉพาะหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิตควรมีการบรรจุวิชาเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทไว้ด้วย

คำสำคัญ: ไกล่เกลี่ย และประนอมข้อพิพาท, นิติศาสตร์บัณฑิต, นิติศาสตร์เพื่อสันติ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Abstract

The development of law school graduates to keep up with present progression in global development was significant in law school curriculum improvement. In order to deal with the progress, there was an attempt to push the more flexible and intensive legal courses without the loss of focus on legal ethic. Modern legal curriculum must foster the social responsibility into the mind of the students for the purposes of establishing law abiding society. “Law for peace” was the root of peaceful settlement in present day cases. Also, the COVID-19 pandemic which caused the difficulty and changes in human interaction was the catalyst on legal justices’ transformation. Therefore, every university must consider implementation of mediation and conciliation into their law school curriculum.

Keywords: mediation and dispute conciliation, law graduates, law for peace

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาสาขานิติศาสตร์ในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2561 ได้มีประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาวิชานิติศาสตร์ พ.ศ. 2561 เพื่อกำหนดให้สถาบันที่เปิดสอนในสาขานิติศาสตร์ได้นำไปเป็นแบบแผนการจัดทำหลักสูตร หรือปรับปรุงหลักสูตรรวมทั้งจัดการเรียนการสอน ให้มีมาตรฐานใกล้เคียงกันในสาขานิติศาสตร์โดยกำหนดว่าการจัดการหลักสูตรในระดับปริญญาตรีในสาขานิติศาสตร์จะต้องมีมาตรฐานคุณวุฒิดังกล่าว

ในเนื้อหาของมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรีสาขาวิชานิติศาสตร์ (มคอ.1) ฉบับปี 2561 ได้กำหนดขอบเขตวิชาการในเชิงอุดมคติให้ครอบคลุมบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งมุ่งเน้นการก้าวทันโลก ทันเทคโนโลยี ทันต่อเหตุการณ์ และยังคงรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม และคุณธรรมของนักนิติศาสตร์ เพื่อมุ่งเน้นรับใช้ บริการวิชาการแก่ประชาชน ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาอย่างถ่องแท้ นักศึกษากฎหมายจะศึกษาเล่าเรียนเพียงตัวบทกฎหมายอย่างเดียวมิได้จำจะต้องเรียนความรู้ในศาสตร์ได้อื่นๆที่เกี่ยวข้องควบคู่ไปด้วย อาทิ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ทฤษฎีการเมือง เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา และทักษะด้านภาษาเพื่อใช้บูรณาการเพื่อใช้ในวิชานิติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี

โดยที่การผลิตบัณฑิตนิติศาสตร์ให้เป็นที่ยอมรับของสังคมที่เปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดด สถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนวิชานิติศาสตร์จึงมีความพยายามที่จะผลักดันให้มีการร่างหลักสูตร หรือปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยแก้ไขหลักสูตรไปในแนวทางยึดหยุ่น กระชับมีโครงสร้างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงขณะเดียวกันก็ไม่ละทิ้งคุณธรรมของนักกฎหมายซึ่งหลักสูตรนิติศาสตร์ยุคใหม่จะต้องเป็นบ้ำหลอมให้บัณฑิตมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคมผ่านจริยธรรม จรรยาบรรณ และหลักนิติธรรม เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุขมิใช่โดยบุคคลแต่เป็นไปโดยกฎหมายอันเที่ยงธรรมและผู้ใช้กฎหมายที่มีคุณธรรม

อย่างไรก็ตามภาพรวมของการบังคับใช้กฎหมายในประเทศไทยมีการเคลื่อนตัวไปในทางคลี่คลายจากวิธีปฏิบัติแต่เดิมซึ่งเน้นกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักได้แก่ การพิจารณาคดีในศาลซึ่งแต่เดิมเป็นระบบหลักสำหรับการแสวงหาความยุติธรรม บัดนี้ดูจะเป็นกิจกรรมที่ล้ำสมัยและไม่สอดคล้องกับความยุติธรรมตามยุคสมัยซึ่งได้กล่าวไว้ในเบื้องต้นว่าสังคมเคลื่อนที่ไปอย่างก้าวกระโดด สิ่งที่ศาลพิพากษาให้กับคู่ความคือผลของพิพากษานั้นอาจห่างไกลกับสิ่งที่คู่ความคาดหวังไว้ตั้งแต่ต้นในการนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมในกระแสหลัก ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบัน และอนาคตจึงต้องพึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกซึ่งในบทความนี้นำเสนอกระบวนการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาททั้งในและนอกศาล ทั้งก่อนฟ้องคดี และเมื่อขณะกำลังพิจารณาคดีอยู่ ทั้งคดีแพ่ง คดีอาญา

และคดีปกครอง ทั้งนี้ การจะไปให้ถึงเป้าหมายดังกล่าวได้อุปสรรคแรกก็จะต้องปลูกฝังความรู้เกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทให้กับนักนิติศาสตร์อย่างไร

2. เหตุผลและความจำเป็นที่จะต้องมีการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท

ความขัดแย้งในสังคมไทยมีอยู่หลายระดับซึ่งระดับที่จะต้องอาศัยคนกลางเพื่อเข้ามาตัดสินปัญหาให้ยุติโดยธรรม ซึ่งก็คือกระบวนการยุติธรรมแบบต่อสู้คดีตามวิธีพิจารณาคดี เพียงแต่บ่อยครั้งที่ทางออกของปัญหาอาจไม่ได้จบ ณ ศาลสถิตยุติธรรมแต่จบลงด้วยความเข้าอกเข้าใจของคู่กรณีเองผ่านกระบวนการประนีประนอมเพื่อระงับข้อพิพาทโดยไม่อิงกับข้อกฎหมายที่เป็นความกันอยู่ ทั้งนี้ เหตุเพราะก่อนที่จะเป็นคู่ความกันบนศาลนั้นคู่กรณีมีแนวโน้มที่จะสามารถเข้ามาเจรจาเพื่อยุติปัญหาได้ อาจมีมิติทับซ้อนกัน ระหว่างคู่ความที่เป็นคดีกันอยู่ อาจมีความเป็นมิตรสหายหรือญาติสนิทกันก็ได้ ซึ่งแน่นอนว่าการพิพากษาโดยศาลอาจทำให้ได้มาซึ่งคำพิพากษาซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์บังคับใช้กันได้โดยกฎหมาย แต่สิ่งที่คู่ความอาจสูญเสียไปตลอดกาลก็คือมิตรภาพ สายใยในครอบครัว ทั้งยังตัดโอกาสที่ผู้กระทำความผิดจะได้สำนึกด้วยตัวเองและผู้ที่ถูกกระทำจะให้อภัยต่อกัน

ปัญหาประการหนึ่งในสังคมไทยของเรา คือ การจัดการ “ความขัดแย้ง” และ “ข้อพิพาท” ที่เกิดขึ้น หลายโอกาสเราจะเห็นได้ว่าเมื่อความขัดแย้งหรือข้อพิพาท เกิดขึ้นแล้วไม่ได้รับการแก้ไขภายในเวลาอันควร ทำให้ปัญหาลุกลามใหญ่โต จนยากจะแก้ไขเยียวยาในภายหลัง เครื่องมือประการหนึ่งในการจัดการกับความ ขัดแย้งหรือข้อพิพาทเหล่านี้ประการหนึ่ง คือ “การไกล่เกลี่ย”¹

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ การระงับข้อพิพาทที่มีบุคคลที่สามเข้ามาช่วยดำเนินการ เพื่อให้คู่กรณีมีโอกาสในการเจรจาทกลงกันเพื่อระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธี และปราศจากการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาท ถือเป็นรูปแบบหนึ่งของกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกที่นอกเหนือไปจากการฟ้องร้องคดีต่อศาล²

การไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาททั้งทางแพ่งและอาญาจึงเป็นการพยายามค้นหาความยุติธรรมร่วมกันระหว่างผู้ไกล่เกลี่ยและคู่ความทั้งสองฝ่าย เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันให้ทั้งสองฝ่ายได้นำเสนอความยุติธรรมในมุมมองของตนซึ่งอาจมีประสบการณ์ที่ต่างกันคู่ความอาจมาจากสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันทั้งความรู้ความเข้าใจทัศนคติที่มีต่อปัญหาที่แตกต่างกันไป การเจรจาให้ทุกฝ่ายสามารถยุติความขัดแย้งกันได้โดยไม่ต้องพึ่งกลไกการพิจารณาคดีกระแสหลักจึงมีประโยชน์มากกว่า เพราะเป็นวิธีการที่สะดวก รวดเร็ว ประหยัด

¹ สรวิต ลิ้มปริงชี, *กฎหมายกลางเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ย,กฎหมายกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท*, พิมพ์ครั้งที่2, สำนักส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม (กรุงเทพฯ: แอคทีฟ พรินท์, 2560), 3-5.

² นพมาส วรรณานศรี, “*กระบวนการยุติธรรมทางเลือก*,” <http://www.ops.moc.go.th>, สืบค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2564.

เป็นธรรม สามารถรักษาสัมพันธภาพ ระหว่างคู่ความนำมาซึ่งความสมานฉันท์และความสันติสุขอย่างยิ่ง³

ประวัติความเป็นมาของการไกล่เกลี่ยในประเทศไทยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในประเทศไทย มีการไกล่เกลี่ยคดีอาญาอันยอมความได้ และคดีแพ่งเกี่ยวกับคดีอาญา โดยผู้พิพากษา ต่อมามีการไกล่เกลี่ยโดยผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 และกรมอัยการ กระทรวงมหาดไทย สมัยนั้นมีการอบรมไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้แก่ผู้นำชุมชน โดยสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน หรือ สคช ใน พ.ศ. 2539 เริ่มมีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลแพ่ง มีการอบรมผู้พิพากษา ออกข้อบังคับในการไกล่เกลี่ย กระทรวงยุติธรรมโดยสำนักงานอนุญาโตตุลาการ สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ มีการไกล่เกลี่ยโดย อาสาสมัครไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน ตามโครงการอาสาสมัครไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน (อกช.) ของกระทรวงยุติธรรม เมื่อปี 2540 ที่จัดอบรมปีละ 9 จังหวัด จนกระทั่งมีจำนวน 57 จังหวัด ประมาณ 5,000 คน ในปี 2544 ยุควิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง ศาลยุติธรรมได้รับงบประมาณในการจัดการปัญหาหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ มีการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลชั้นต้น และขยายจนมีศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลทุกศาลตั้งแต่ศาลชั้นต้นจนถึงศาลฎีกาในปัจจุบัน โดยดำเนินการไกล่เกลี่ยทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา สำนักงานรับข้อพิพาทสำนักงานศาลยุติธรรม จัดการอบรมขึ้นทะเบียนผู้ประนีประนอมประจำศาล เพื่อมาทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลทั้งคดีแพ่งและอาญา มีการไกล่เกลี่ยโดยผู้ไกล่เกลี่ยอำเภอในคดีอาญา ยกเว้นคดีความผิดทางเพศ ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2550 (ฉบับที่ 7) มาตรา 66 นอกจากนี้ สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม และกรมคุ้มครองสิทธิ กระทรวงยุติธรรม ได้จัดอบรมผู้ไกล่เกลี่ยในระดับอำเภอโดยตั้งเป้าหมายว่าจะมีผู้ไกล่เกลี่ย ตำบลละ 1 คน ดังนั้น จะเห็นได้ว่าในขณะนี้มีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาทั้งในศาล และนอกศาล⁴

ในปัจจุบันการระงับข้อพิพาททางเลือคนั้นมีข้อกำหนดเข้ามาควบคุมดูแลโดยมีการประกาศใช้กฎหมายหลักที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจำนวน 3 ฉบับ หลักๆ คือ

1. พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562ซึ่งเป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสำหรับคดีแพ่งและคดีอาญา⁵ โดยให้มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา

³ คู่มือการจัดการระบบการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทในศาล ตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ.2554, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ:สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, 2559), 1.

⁴ ปรัชญา อยู่ประเสริฐ, การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญา : การระงับข้อพิพาททางเลือกสำหรับประเทศไทย, ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายอาญาสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท, พิมพ์ครั้งที่ 3, สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพฯ: ธนาพรส, 2560), 1-2.

⁵ พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ.2562, ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่136 ตอนที่ 67ก วันที่ 22 พฤษภาคม 2562.

เป็นต้นไป เว้นแต่บทบัญญัติ หมวด 2 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่ง หมวด 3 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา หมวด 4 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นสอบสวน และ หมวด 5 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนด 180 วันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป (กล่าวคือ จะมีผลใช้บังคับในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2562) เหตุบัญญัติฉบับนี้ คือ การนำกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางแพ่งซึ่งมีทุนทรัพย์ไม่มากนักและข้อพิพาททางอาญาบางประเภทมากำหนดเป็นกฎหมายกลางเพื่อให้หน่วยงานของรัฐหรือพนักงานสอบสวนหรือศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนใช้เป็นทางเลือกในการยุติหรือระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความยินยอมของคู่กรณีเป็นสำคัญ ทำให้ปริมาณคดีขึ้นสู่ศาลลดน้อยลงลดงบประมาณแผ่นดิน ลดปัญหาความขัดแย้งเกิดความสมานฉันท์ขึ้นในสังคม เสริมสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

2. พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง(ฉบับที่12) พ.ศ. 2562 เป็นการวางแนวทางกฎหมายสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางปกครอง

3. การไกล่เกลี่ยก่อนฟ้องคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 20 ตี

3. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยอื่นๆ มีดังนี้⁶

1. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 19 ให้อำนาจศาลสั่งให้คู่ความมาศาล เพื่อยังให้เกิดการตกลงหรือประนีประนอมยอมความ มาตรา 20 ให้ศาลไกล่เกลี่ยหรือประนีประนอมยอมความได้ไม่ว่าการพิจารณาจะได้ดำเนินไปแล้วเพียงใด และมาตรา 20 ทวิ ในการไกล่เกลี่ยศาลจะดำเนินการเป็นการลับต่อหน้าตัวความทุกฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยจะให้ทนายความอยู่ด้วยหรือไม่ก็ได้ และสามารถแต่งตั้งบุคคลหรือคณะบุคคลเป็นผู้ประนีประนอมมาช่วยเหลือในการไกล่เกลี่ยได้ (ถือเป็นการไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทก่อนการสืบพยานจะเริ่มต้นขึ้นเพื่อให้โอกาสคู่กรณีได้เจรจา และรับทราบถึงผลได้ผลเสียของการดำเนินคดีหากจะมีในอนาคต)

2. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 850-852 บัญญัติให้สัญญาประนีประนอมยอมความเป็นสัญญาระงับข้อพิพาทที่มีอยู่หรือจะเกิดขึ้น ให้เสร็จไปโดยยอมผ่อนผันให้แก่กัน และต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบหรือตัวแทน มิฉะนั้นจะฟ้องร้อง ให้บังคับคดีไม่ได้ และทำให้แต่ละฝ่ายได้สิทธิตามสัญญาประนีประนอมยอมความ (ซึ่งแม้บทมาตราดังกล่าวจะมีใช้การไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทตามกฎหมายว่าด้วยการไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทอย่างเข้าใจกัน แต่ก็ยังเป็นหลักการที่ทำให้ข้อพิพาทหมดไปก่อนขึ้นศาล คู่กรณีได้รับความยุติธรรมโดยไม่ต้องฟ้องมีศาล)

⁶ ปรัชญา อยู่ประเสริฐ, *กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ย, เทคนิคจิตวิทยาสำหรับการไกล่เกลี่ย*, พิมพ์ครั้งที่ 8, สำนักงานเสริมงานตุลาการ สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพฯ: แอดทีฟ พรินท์, 2560), 5.

3. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (2) สิทธิในการนำคดีอาญามาฟ้อง ย่อมระงับไปในความผิดส่วนตัว เมื่อได้ถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง หรือยอมความโดยชอบ ด้วยกฎหมาย

4. พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและ ครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 47 (4) ให้อำนาจพนักงานสังคมสงเคราะห์ไต่สวนข้อพิพาท ในครอบครัวได้ และมาตรา 108 กำหนดให้ในการพิจารณาคดีครอบครัว ให้ศาลพยายาม เปรียบเทียบให้คู่พิพาทได้ตกลงประนีประนอมยอมความกัน ไม่ว่าการพิจารณาจะดำเนินไป เพียงใด

5. พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 มาตรา 33 บัญญัติให้ศาลแรงงานไต่สวนให้คู่ความตกลงประนีประนอมยอมความกัน เมื่อโจทก์และ จำเลย มาพร้อมกัน โดยให้ถือว่าคดีแรงงานมีลักษณะพิเศษอันควรระงับลงได้ด้วย ความ เข้าใจอันดี ต่อกัน เพื่อทั้งสองฝ่ายจะได้มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันไป และสามารถ ดำเนินการเป็นการลับ เฉพาะต่อหน้าคู่ความก็ได้

6. พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 บัญญัติให้นายอำเภอมีอำนาจ ไต่สวนและเปรียบเทียบความแย้งที่มีทุนทรัพย์ที่พิพาทไม่เกินสองหมื่นบาท

7. พระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. 2522 มาตรา 14 (8) ให้อำนาจคณะกรรมการหมู่บ้านมีหน้าที่ประนอมข้อพิพาทระหว่างราษฎร ในหมู่บ้านเกี่ยวกับความแย้ง

8. พระราชบัญญัติการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2524 มาตรา 13 กำหนดให้ คณะกรรมการควบคุมการเช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรมตำบล มีอำนาจไต่สวนข้อพิพาทได้ ตามที่ เห็นสมควร

4. สรุปข้อดีของการไกล่เกลี่ยหรือประนีประนอมมีดังนี้⁷

1. สะดวก การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นวิธีการระงับข้อพิพาทที่ไม่มีแบบพิธีมากนัก ค่อนข้าง ยืดหยุ่นและเป็นมิตรกันมากกว่าการพิจารณาคดีในศาล สามารถดำเนินการได้ที่ บ้านผู้ไกล่เกลี่ย โรงเรียน วัด โรงแรม หรือสถานที่ใดที่พิจารณาเห็นว่าเหมาะสมก็สามารถ กระทำได้

2. รวดเร็ว การไกล่เกลี่ยใช้เวลาในการดำเนินการไม่นานนักก็สามารถที่จะทราบได้ว่า คู่พิพาทตกลงกันได้หรือไม่ หากตกลงกันได้ก็จะทำให้คดีเสร็จสิ้นไปโดยเร็ว ถ้าไม่สามารถ ตกลงกันได้ก็จะดำเนินการพิจารณาพิพากษาคดีต่อไปโดยเร็ว คู่พิพาทก็ไม่สามารถที่จะ ให้อำนาจ ไต่สวนเพื่อประนีประนอมการพิจารณาคดีให้ล่าช้าได้

⁷ ปรัชญา อยู่ประเสริฐ, *กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ย*, เทคนิคนิติวิทยาสำหรับการไกล่เกลี่ย, 3-4.

3. ประหยัดค่าใช้จ่าย การไกล่เกลี่ยใช้เวลาในการดำเนินการไม่มากนัก ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีต่าง ๆ เช่น ค่าธรรมเนียมศาล ค่าป่วยการทนายความ ที่ปรึกษา กฎหมาย ตลอดจนค่าดำเนินการในชั้นอุทธรณ์ฎีกา ทั้งยังลดค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายในชั้นบังคับคดี นอกจากนี้ กรณีประนีประนอมยอมความหรือถอนฟ้องก็จะได้รับค่าธรรมเนียมศาลคืน หรือได้รับสิทธิประโยชน์ทางภาษี เช่น ได้รับการยกเว้นภาษีอากร ในบางกรณีลดค่าอากรแสตมป์ ในการจดทะเบียนจำนองอสังหาริมทรัพย์ ฯลฯ

4. รักษาสัมพันธภาพระหว่างคู่พิพาท เมื่อคู่พิพาทสามารถตกลงระงับข้อพิพาทกันได้ จะทำให้ลดข้อขัดแย้งข้อโต้เถียงกัน สามารถอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือทำธุรกิจร่วมกัน ตลอดจน ปฏิบัติตามสัญญาต่อไปจนแล้วเสร็จโดยไม่กลายเป็นชนวนลูกกลมไปสู่อีกคู่พิพาทที่รุนแรงยิ่งขึ้น ไปอีกซึ่งจะเป็นผลดีกับทุก

5. สร้างความพึงพอใจให้แก่คู่พิพาท การไกล่เกลี่ยเป็นวิธีการที่ใช้เทคนิคการเจรจาต่อรอง และหลักจิตวิทยา รวมทั้งรวมหลักฐานกฎหมายเพื่อโน้มน้าวให้คู่พิพาทลดหย่อนผ่อนปรน ให้แก่กันโดยไม่มี การชี้ขาดตั้งเช่นการพิจารณาคดีของศาล จึงไม่เกิดความรู้สึกว่ามีฝ่ายใดแพ้ หรือชนะ อันทำให้เกิดความรู้สึกเสียหน้าหรือเสียศักดิ์ศรีจึงเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่าย

6. รักษาชื่อเสียงและความลับทางธุรกิจของคู่พิพาท กระบวนการไกล่เกลี่ยดำเนินการเป็นความลับ พยานหลักฐานที่นำเสนอในชั้นไกล่เกลี่ยไม่อาจจะนำไปเปิดเผยหรือใช้เป็นพยาน ในชั้นอนุญาโตตุลาการหรือชั้นศาลได้ เว้นแต่คู่พิพาทจะยินยอม ทำให้คู่พิพาทสามารถรักษา ความลับหรือชื่อเสียงทางธุรกิจที่อาจจะเกิดขึ้นมิให้แพร่หลายออกไป อันจะก่อให้เกิดความเสียหาย ทางธุรกิจได้

7. สร้างความสงบสุขให้แก่ชุมชน การไกล่เกลี่ยไม่ว่าจะสำเร็จหรือไม่ก็ตาม ทำให้คู่พิพาท ที่ทะเลาะไม่พูดคุยกันหันกลับมาเจรจากันได้ เป็นการลดความตึงเครียดระหว่างคู่พิพาทซึ่ง รวมถึงญาติพี่น้องและพรรคพวกอีกด้วย ในกรณีที่สามารถยุติข้อพิพาทลงได้อย่างสันติ ก็ยังสามารถ กลับไปอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข ร่วมกันพัฒนาสังคมของตนได้ต่อไป

8. จากการเกิดสถานการณ์ฉุกเฉินด้านโรคระบาดร้ายแรงขึ้นในโลก จึงมีความจำเป็นจะต้องรักษาระยะห่างทางสังคมระหว่างบุคคล (Social Distancing) เพื่อเป็นการลดปัญหาการระบาดของไวรัสโคโรนา 19 จึงได้มีการประกาศใช้ระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทออนไลน์ของสำนักงานศาลยุติธรรม

นักกฎหมายในยุคใหม่จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามกฎหมายที่ได้เข้ามาจัดระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของชาติซึ่งเป็นระบบใหม่ที่มีได้อยู่ในตำราเรียนและหลักสูตรใด โดยเฉพาะการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีก่อนฟ้องศาลซึ่งนักกฎหมายในอนาคตจะต้องทราบถึงรายละเอียดการช่วยเหลือลูกความของตนในการแนะนำและหาแนวทางในการยุติข้อพิพาทก่อนที่คดีจะขึ้นสู่ศาลทั้งเป็นการลดคดีที่ขึ้นสู่ศาลทำให้

คดีที่สามารถตกลงกันได้ยุติลงไม่ต้องแอ็ดกันบนศาล เพิ่มเวลาในการทำงานให้ศาลมากขึ้น ลดปัญหาความขัดแย้งและสร้างความสมานฉันท์ในสังคม ทั้งนี้หากเป็นการพิจารณาคดีหรือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในระบบออนไลน์ก็จะส่งผลดีอีกประการคือเป็นการหลีกเลี่ยงการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด 19 อีกทางหนึ่ง

ปัจจุบันศาลยุติธรรมได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทในศาลก่อนการพิจารณาคดีซึ่งแม้ว่าข้อเท็จจริงที่ได้ความจากการไกล่เกลี่ยและประนีประนอมยอมความจะไม่สามารถนำมาอ้างอิง หรือใช้ยื่นคู่กรณีในชั้นพิจารณาของศาลได้ แต่ศาลก็มีท่าทีโอนอ่อนตามสถานการณ์ในเมื่อคู่กรณีมีท่าทีที่สามารถจะตกลงกันได้ ดังนั้นหากคู่กรณีประสงค์จะให้ข้อมูลในการไกล่เกลี่ยนำมาใช้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อแนวทางการพิจารณาคดีของศาลก็ยอมทำได้ ดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 9653/2557⁸

“ข้อเท็จจริงที่ได้ความจากการไกล่เกลี่ยประนีประนอมยอมความจะนำมาพิจารณาในชั้นพิจารณาของศาลได้หรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพของข้อเท็จจริงแต่ละราย หากข้อเท็จจริงใดเป็นเรื่องที่คู่ความประสงค์จะเป็นข้อพิจารณาโดยแท้ในชั้นไกล่เกลี่ย ซึ่งเป็นกระบวนการที่อาศัยความจริงใจของคู่กรณีที่จำเลยแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจที่จะหาทางระงับข้อพิพาทด้วยการตกลงกัน ข้อมูลบางอย่างอาจเป็นคุณเป็นโทษต่อเจ้าของข้อมูล ข้อมูลเช่นนี้ก็ไมอาจนำมาใช้เป็นประโยชน์ในภายหลังได้ มิฉะนั้นจะเป็นการทำลายความเชื่อมั่นของคู่กรณีต่อระบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทที่ต่อไปคู่กรณีอาจไม่เปิดเผยข้อมูลแก่กันเพื่อหาทางระงับคดี แต่ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเท็จจริงใดที่ไม่ว่าจะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลในชั้นไกล่เกลี่ยกันหรือไม่ ก็เป็นที่ทราบของคู่กรณีอยู่แล้วก็ดี หรือข้อมูลใดคู่ความประสงค์ให้นำมาเป็นประโยชน์ในชั้นพิจารณา เมื่อการไกล่เกลี่ยไม่อาจตกลงกันได้ก็ดี ศาลย่อมรับฟังข้อเท็จจริงนั้นได้ เมื่อในการไกล่เกลี่ยจำเลยเสนอว่าสามารถชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูได้เพียงเดือนละ 3,000 บาท แต่ตกลงกันไม่ได้ แล้วต่อมาจำเลยแถลงต่อศาลตามรายงานกระบวนการพิจารณาว่า ในชั้นไกล่เกลี่ยจำเลยยินดีให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรเดือนละ 3,000 บาท และแถลงแทนการสืบพยานบุคคล ศาลจึงรับฟังค่าแถลงดังกล่าวได้ในฐานะเป็นจำนวนเงินเบื้องต้นที่จะให้ศาลใช้ดุลพินิจกำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่บุตรของโจทก์จำเลยต่อไป โดยพิจารณาประกอบสภาพเศรษฐกิจและพฤติการณ์ในการทำมาหาได้ของจำเลย ที่ศาลอุทธรณ์ภาค 1 กำหนดให้จำเลยชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูเดือนละ 4,000 บาท จึงเหมาะสมแล้ว”

นอกจากนี้ยังมีแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่วินิจฉัยในทำนองเคารพต่อการแสดงเจตนาของคู่กรณีในการไกล่เกลี่ยและทำสัญญาประนีประนอมความระหว่างกันโดยศาลวินิจฉัยว่า สัญญาประนีประนอมยอมความที่ทำระหว่างกันนั้นเมื่อคู่กรณีได้ตกลงโดยความยินยอม

⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 9653/2557.

พร้อมใจโดยทราบเงื่อนไขของข้อตกลงโดยตลอดทั้งมีนายความอยู่ร่วมด้วยในการเจรจาไกล่เกลี่ยสัญญาประนีประนอมที่ได้จึงสมบูรณ์ไม่สามารถโต้แย้งได้ในภายหลังตั้งคำพิพากษาศาลฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 10679/2558⁹

“ในการเจรจาต่อรองค่าตอบแทนการใช้ที่ดินภาระจำยอมระหว่างโจทก์และจำเลยเป็นธรรมดาอยู่เองที่โจทก์ย่อมต้องการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่จำเลยในจำนวนที่ต่ำ ในขณะที่จำเลยต้องการได้ค่าตอบแทนในจำนวนที่สูง จึงเป็นเรื่องที่แต่ละฝ่ายจึงต้องเตรียมข้อมูลมาให้พร้อมเพื่อรักษาประโยชน์ของตนเอง ที่โจทก์เสนอค่าตอบแทนแก่จำเลยในราคาตารางวาละ 1,250 บาท แม้สืบเนื่องมาจากจำเลยแถลงว่ามารดาจำเลยเคยขายที่ดินไปในราคาไร่ละ 500,000 บาท ก็ตาม แต่หากจำเลยยังไม่พอใจเพราะเห็นว่าเป็นราคาที่ต่ำเกินไป จำเลยย่อมมีสิทธิที่จะปฏิเสธข้อเสนอลงของโจทก์และเสนอราคาตามที่จำเลยต้องการได้อยู่แล้ว ทั้งในวันดังกล่าวทนายจำเลยก็เข้าร่วมเจรจาด้วยแล้ว จำเลยจึงหาได้เป็นผู้ด้อยปัญญาหรืออยู่ในภาวะที่ถูกกดดันจากสิ่งใดให้ต้องตกลงยอมความกับโจทก์ไม่ จำเลยมีเวลาในการเตรียมคดีนับแต่วันที่จำเลยยื่นคำให้การต่อสู้คดี จนถึงวันนัดสืบพยานโจทก์ ซึ่งศาลไกล่เกลี่ยจนโจทก์และจำเลยทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันนานถึงเกือบ 6 เดือน ย่อมมากเพียงพอต่อการที่จำเลยจะขอหนังสือรับรองราคาประเมินที่ดินจากสำนักงานที่ดินจังหวัดนครราชสีมา การไม่ทราบราคาประเมินที่ดินจึงต้องถือว่าเป็นความผิดพลาดบกพร่องของฝ่ายจำเลยเอง หากใช้เป็นเรื่องที่โจทก์ฉวยโอกาสและปกปิดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับราคาประเมินที่ดินไม่ นอกจากนี้ไม่มีบทบัญญัติใดบังคับว่า ค่าตอบแทนการใช้ภาระจำยอมต้องเป็นไปตามราคาประเมินที่ดินอีกด้วย ข้อเท็จจริงตามที่จำเลยอ้างฟังไม่ได้ว่าสัญญาประนีประนอมยอมความเกิดจากคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฉ้อฉล จำเลยไม่มีสิทธิอุทธรณ์คำพิพากษามาตามยอมของศาลชั้นต้น”

มีข้อสังเกตเกี่ยวกับคำพิพากษาข้างต้นอีกประการหนึ่งซึ่งศาลระบุว่าในการเจรจาไกล่เกลี่ยในคดีดังกล่าวก็มีนายความอยู่ด้วยในการเจรจาดังนั้นจึงถือว่านายความหรือนักกฎหมายเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการช่วยเหลือคู่ความสำหรับการเจรจาต่อรองในชั้นไกล่เกลี่ยซึ่งหากทนายความได้มีความรู้ความเข้าใจในระบบเจรจาต่อรองทั้งมิได้เตรียมข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจของลูกความของตนอาจทำให้ลูกความเสียเปรียบในการเจรจาต่อรองได้ ดังนั้นในระบบการศึกษากฎหมายของไทยจึงควรหันมาตระหนักถึงความสำคัญของการให้ความรู้แก่นิสิตนักศึกษากฎหมายให้มีความรู้ความเข้าใจในระบบการเจรจาต่อรองตามกฎหมายเกี่ยวกับการเจรจาต่อรองไกล่เกลี่ยทั้งในและนอกศาล

สำหรับหลักการเจรจาต่อรอง ก็กับการไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทนั้นเมื่อผู้เขียนได้ศึกษาถึงแก่นแท้ของแนวความคิดแล้วพบว่าหลักการไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทเป็น

⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 10679/2558.

กระบวนการหนึ่งที่จะนำไปสู่การเจรจาต่อรองให้ประสบความสำเร็จ เจรจาต่อรองเป็นดังสะพานสายหนึ่ง จากหลากหลายเส้นทางที่ทอดข้ามไปสู่ความสำเร็จของผู้ดำเนินการใกล้เคียงฯ ดังนั้นการใกล้เคียงและประนีประนอมข้อพิพาทจะสำเร็จหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับเทคนิคการเจรจาต่อรองส่วนหนึ่ง ถือว่าหลักการทั้งสองนี้ต้องพึ่งพาอาศัยกัน

พลวัตของกระบวนการยุติธรรมได้เคลื่อนมาถึงจุดที่โลกดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญโดยเฉพาะเกี่ยวกับการใกล้เคียงข้อพิพาทสำนักศาลยุติธรรมได้กำหนดนโยบายในการสนับสนุนและพัฒนาระบบ “ใกล้เคียงข้อพิพาทออนไลน์”¹⁰ โดยนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มทางเลือกให้แก่คู่กรณีหรือคู่ความในการยุติปัญหาข้อพิพาท ทั้งการใกล้เคียงก่อนฟ้องคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 20 ตรี หรือ การใกล้เคียงหลักจากที่มีการยื่นฟ้องคดี(ระหว่างการพิจารณาคดี)¹¹ โดยสามารถเลือกใกล้เคียงได้ตามความสมัครใจของคู่กรณีหรือคู่ความทั้งการประชุมทางโทรศัพท์, Video/Web Conference, แอปพลิเคชัน Line, โปรแกรม Zoom, โปรแกรม Microsoft Teams และหากคู่กรณีหรือคู่ความสามารถตกลงกันได้ ศาลจะดำเนินการทำบันทึกข้อตกลงหรือสัญญาประนีประนอมยอมความ ตามวันเวลาที่คู่กรณีหรือคู่ความสะดวกมาศาลต่อไป¹² จึงเป็นอีกประเด็นของการใช้เทคโนโลยีมาใช้กับกระบวนการใกล้เคียง และยังสามารถนำเทคโนโลยีเดียวกันนี้ใช้กับกระบวนการยุติธรรมอื่นได้ด้วย

ความจำเป็นในปัจจุบันสำหรับวิชาเกี่ยวกับการใกล้เคียงและประนีประนอมข้อพิพาทในคดีนั้นสอดคล้องกับคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ใน มคอ.1 ประเด็นที่ 3. คือต้องมีทักษะในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ และมีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างเกื้อกูล เป็นกัลยาณมิตร มีจิตใต้สำนึกรับผิดชอบต่อชุมชน ท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติ รวมไปถึงมีจิตใจให้ความใส่ใจแก่บุคคลหรือสังคมที่เดือดร้อนหรือด้อยโอกาส ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าเป็น “นิติศาสตร์เพื่อสันติ” และเป็นรากเหง้า หรือที่มาของการจัดการปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี

ในประเด็นที่ 5. มาตรฐานผลการเรียนรู้ที่มีความเชื่อมโยงกับข้อ 5.1 มาตรฐานผลการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม 5.1(2) มีความซื่อสัตย์สุจริต มีจิตใต้สำนึกรับผิดชอบต่อสังคม และมีความตื่นตัวต่อปัญหากฎหมายที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น สังคมและประเทศชาติ ข้อ 5.2 มาตรฐานผลการเรียนรู้ด้านความรู้ (2) สามารถนำความรู้ความเข้าใจ ในทฤษฎี หลักการ แนวคิด บทบัญญัติของกฎหมายไปปรับใช้กับปัญหาข้อเท็จจริง หรือค้นคว้าในระดับสูง หรือวิจัยอย่างมีนิติตักษะควบคู่กับคุณธรรมและสามารถบูรณาการเชื่อมโยงกับศาสตร์อื่น ๆ ที่

¹⁰ สำนักงานศาลยุติธรรม, “แนวปฏิบัติการใกล้เคียงออนไลน์ในศาลยุติธรรมทั่วประเทศ,” <https://kttc.coj.go.th/>, สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2564.

¹¹ หนังสือ ที่ ศย025/ว 24 (ป) ลงวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2563, เรื่อง แนวปฏิบัติสำหรับการใกล้เคียงข้อพิพาทออนไลน์, <https://dsmc.coj.go.th/>, สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2564.

¹² สำนักข่าวเดอะไทยเพรส Thai Press, the Thai Press.com, สืบค้นเมื่อ 18 มกราคม 2564.

เกี่ยวข้องได้ ข้อ 5.3 มาตรฐานผลการเรียนรู้ด้านทักษะปัญญา (4) มีความสามารถในการวิพากษ์ วิจัยสนับสนุน โต้แย้งรับฟังความเห็นจากบุคคลอื่นอันเป็นทักษะที่สำคัญของการปฏิบัติงานด้านกฎหมาย เพื่อนำไปสู่ข้อยุติในการเสนอทางออก หรือทางเลือกได้อย่างรอบด้านและเป็นกัลยาณมิตร (5) ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีความใฝ่รู้ ติดตามการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมาย สังคม เศรษฐกิจ การเมือง เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ข้อ 5.4 มาตรฐานผลการเรียนรู้ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (1) มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น (2) มีความสามารถในการสื่อสารอย่างใฝ่ใจและให้เกียรติแก่กัน และยอมรับความแตกต่างของความเห็น (3) มีความสามารถในการปรับตัวในสังคมที่มีความหลากหลาย มีวุฒิภาวะทางอารมณ์สามารถควบคุมอารมณ์ และมีความอดทน (4) ใช้สิทธิเสรีภาพโดยไม่กระทบผู้อื่น และมีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อประพฤติกรรมเป็นพลเมืองดีของสังคม ข้อ 5.5 มาตรการผลการเรียนรู้ด้านทักษะวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และเทคโนโลยี (2) มีความสามารถในการสื่อสารการนำเสนอ ตลอดจนการตั้งคำถาม หรือการตอบคำถามที่ชัดเจนทำให้บุคคลอื่นเข้าใจได้ง่าย

สำหรับเนื้อหาสาระสำคัญของสาขานิติศาสตร์ใน มคอ. 1 ได้กำหนดขึ้นโดยพิจารณาการศึกษาโดยวิจัยการศึกษากฎหมายใน และต่างประเทศ ผลการประชุมสัมมนาด้านการพัฒนาการเรียนการสอนที่จัดโดยคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย การประชุมร่วมกันระหว่างคณบดี/ประธานสาขาวิชา/หัวหน้าภาควิชา/หัวหน้าสาขาวิชานิติศาสตร์ในหลายครั้ง การรับฟังความเห็นจากวิทยากรวิชาชีพ หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียกล่าวคือ เป็นผู้รับบัณฑิตเข้าทำงานสะท้อนให้เห็นถึงเนื้อหาสาระสำคัญของกลุ่มวิชาในสาขานิติศาสตร์ พอสังเขปดังนี้

1. กลุ่มวิชาการ (วิชาบังคับแห่งกฎหมาย)

ประกอบไปด้วย 8 กลุ่มวิชาที่สำคัญ อาทิ กลุ่มวิชาหลักทั่วไปแห่งกฎหมาย กลุ่มวิชากฎหมายแพ่ง กลุ่มวิชากฎหมายอาญา กลุ่มวิชากฎหมายมหาชน กลุ่มวิชากฎหมายพาณิชย์ และธุรกิจ กลุ่มวิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ กลุ่มวิชากฎหมายระหว่างประเทศ กลุ่มวิชากฎหมายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาชุมชน หรือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้นโดยกำหนดให้มีจำนวนหน่วยกิตไม่น้อยกว่า 66 หน่วยกิต

2. กลุ่มวิชาเฉพาะด้าน (วิชาเลือกทางกฎหมาย)

เป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษาสามารถเลือกลงทะเบียนเรียนในวิชาเลือกทางกฎหมายตามเนื้อหาสาระที่ตนเองสนใจหรือกฎหมายใหม่หรือประเด็นสดใหม่ทางนิติศาสตร์ หรือตามแนวทางการประกอบอาชีพ หรือวิชาชีพในอนาคต โดยให้มีสัดส่วนจำนวนหน่วยกิตไม่น้อยกว่า 12 หน่วยกิต

แม้ว่าใน มคอ.1 จะมีได้ระบุถึงวิชาเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทไว้โดยตรง ทั้งมิได้ระบุว่าควรบรรจุไว้ในกลุ่มวิชาใดแต่เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมาตรฐานการเรียนรู้ในสาขานิติศาสตร์กับวิชาว่าด้วยการไกล่เกลี่ยว่าด้วยการ

ประณอมข้อพิพาทในคดีพบว่ามีส่วนสัมพันธ์กันอย่างยิ่งกล่าวคือตาม มคอ.1 ได้มุ่งเน้นทั้งด้านผลการเรียนรู้ด้านวิชาการและด้านคุณธรรมทั้งหลักสูตรยังมุ่งเน้นให้ผู้ศึกษารู้จักการวิพากษ์วิจารณ์โต้แย้งความ ยุติธรรมความไม่เหมาะสมหรือลำสมัยของบทบัญญัติทางกฎหมายอีกทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสวงหาทางออกของคดีที่พิพาทกันจากกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก และกระบวนการไกล่เกลี่ยและประณอมข้อพิพาท

3. สรุป

นักนิติศาสตร์ในยุคใหม่จำเป็นที่จะต้องรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก เมื่อโลกมองว่าการ “เป็นความ” และการต่อสู้คดีแบบกระแสหลักเป็นกระบวนการที่ลำสมัย เสียเวลา เสียค่าใช้จ่าย เสียโอกาสต่างๆในชีวิต ทัวโลกรวมทั้งประเทศไทยจึงมีแนวโน้มที่จะปรับตัวเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งเป็นกฎหมายกลางที่ได้เข้ามาจัดระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของชาติซึ่งเป็นระบบใหม่ที่มีได้อยู่ในตำราเรียนและหลักสูตรได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีก่อนฟ้องศาลซึ่งนักกฎหมายในอนาคตจะต้องทราบถึงรายละเอียดขั้นตอน กระบวนการช่วยเหลือลูกความของตนในการแนะนำและหาแนวทางในการยุติข้อพิพาทก่อนที่คดีจะขึ้นสู่ศาล ทั้งในทางการบริหารกระบวนการยุติธรรมถือเป็นการลดปริมาณคดีที่ขึ้นสู่ศาลทำให้คดีที่สามารถตกลงกันได้ สามารถยุติลงได้โดยไม่ต้องแออัดกันบนศาล และมีได้ใช้เวลาเป็นนานเกินสมควร เพิ่มเวลาในการทำงานให้ศาลมากขึ้น ทำให้ศาลพิจารณาคดีอื่นที่ค้างอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดปัญหาความขัดแย้งและสร้างความสมานฉันท์ในสังคมได้อย่างแท้จริง

จากแง่มุมที่มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรีสาขาวิชานิติศาสตร์(มคอ.1)ได้เปิดโอกาสให้สามารถพัฒนาหลักสูตรหรือปรับปรุงแก้ไขรายวิชาที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ การระบุรายวิชาอันเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยและประณอมข้อพิพาทไว้ในหลักสูตรนิติศาสตร์ทั่วประเทศผ่านการจัดทำหลักสูตร (มคอ.2)โดยแต่ละมหาวิทยาลัยควรรีเริ่มให้ความสำคัญกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกมากขึ้น อาทิ มีการเตรียมความพร้อมของคณาจารย์ผู้สอนสถาบันควรรีเริ่มในการพัฒนาคณาจารย์ให้มีความรู้ความสามารถและศักยภาพในการสอนรายวิชาการบวนการยุติธรรมทางเลือกหรือการไกล่เกลี่ยและประณอมข้อพิพาท ผ่านการอบรมเสริมความรู้ เสริมทักษะในการไกล่เกลี่ยและประณอมข้อพิพาทเพื่อสามารถนำไปถ่ายทอดให้กับผู้เรียนได้

จากประสบการณ์การทำงานด้านการสอนวิชากฎหมาย และงานพัฒนาหลักสูตรวิชากฎหมาย ตลอดจนการเข้าร่วมประชุมกับคณะนิติศาสตร์ฯจากตัวแทนทุกสถาบัน ทั้งประสบการณ์จากการศึกษาดูงานในสถาบันที่ได้มีการเปิดสอนคณะนิติศาสตร์ผู้เขียนพบว่า แม้ในหลายมหาวิทยาลัยจะระบุรายชื่อบุรายที่เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยและประณอมข้อพิพาทไว้ในหลักสูตร แต่ก็มีได้มีการเรียนการสอนจริง บางมหาวิทยาลัยใช้เป็นเพียงวิชาเลือกสำหรับเลือกเรียนเท่านั้น ในขณะที่บางมหาวิทยาลัยไม่ปรากฏวิชาในลักษณะนี้อยู่เลย ซึ่งผู้เขียน

เห็นว่าควรเพิ่มความสำคัญของรายวิชาการใกล้เคียงและประนอมข้อพิพาทขึ้นให้มีน้ำหนักเทียบเท่ากับรายวิชาเอกบังคับจะทำให้แนวความคิดด้านการใกล้เคียงและประนอมข้อพิพาทมีการใช้อย่างจริงจังมากยิ่งขึ้นผ่านบัณฑิตที่เป็นผลผลิตของสถาบัน

สำหรับเนื้อหาวิชาเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมหรือการใกล้เคียงประนอมข้อพิพาทในคดีที่ควรจะเป็น ควรมีการสอนถึงหลักทั่วไปเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมกระบวนการระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธี การจัดการความขัดแย้งทั้งในระดับกระบวนการกระแสหลักและในระดับชุมชน ตลอดจนกฎหมายที่เกี่ยวข้องอันเป็นแม่บทสำหรับให้อำนาจในการใกล้เคียงโดยชอบด้วยกฎหมาย

4. ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้ไปถึงเป้าหมายอันพึงประสงค์ บทความนี้จึงเสนอข้อแนะสามข้อสำหรับการก้าวเข้าสู่การเรียนการสอนกฎหมายโดยมีวิชาใกล้เคียงและประนอมข้อพิพาทอยู่ในหลักสูตรด้วย

1. นักวิชาการ หรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนรายวิชานิติศาสตร์ของแต่ละมหาวิทยาลัยได้เข้ามาประชุมปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิด้านนิติศาสตร์จากภายนอก อาทิ ผู้พิพากษา ผู้ประนีประนอมประจำศาล พนักงานอัยการ ทนายความ เจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญ ความจำเป็นและนิติพลวัต เพื่อการปรับปรุงหลักสูตรเพิ่มรายวิชา ใกล้เคียงและประนอมข้อพิพาทเข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอนคณะนิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัย (มคอ.2)

2. เตรียมความพร้อมด้านหลักสูตรและด้านผู้สอนโดยเฉพาะผู้สอนในรายวิชาใกล้เคียงและประนอมข้อพิพาทจะต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทหรือระงับความขัดแย้งโดยสันติวิธี ทั้งควรผ่านการอบรมหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งอันเกี่ยวกับการใกล้เคียงและประนอมข้อพิพาทจากสถาบันที่ได้มาตรฐาน หรือเป็นที่ยอมรับในวงการนิติศาสตร์ อาทิ สำนักงานศาลยุติธรรม สภานายความ หรือเนติบัณฑิตไทย เป็นต้น

3. บรรจุรายวิชาใกล้เคียงและประนอมข้อพิพาทเข้าไปในหลักสูตรนิติศาสตร์ (มคอ.2) โดยในส่วนของจำนวนหน่วยกิต รายละเอียดเนื้อหาวิชาและการประเมินผล ตลอดจนการระบุว่าให้เป็นรายวิชาเอกบังคับ หรือวิชาเลือก เหล่านี้ให้เป็นไปตามดุลยพินิจของกรรมการประจำหลักสูตร

เมื่อสภาวะการเปลี่ยน สังคมเปลี่ยนกระบวนการยุติธรรมย่อมต้องขยับปรับตัวเพื่อเปลี่ยนให้เท่าทันโลกซึ่งผันแปรแบบก้าวกระโดดการใช้วิธีคิดแบบเดิมเพื่อแก้ปัญหาในรูปแบบใหม่จึงไม่สามารถกระทำได้ กระบวนการยุติธรรมของชาติก็เช่นกันจำต้องอาศัยบุคลากรผู้มีวิสัยทัศน์ใหม่ในการใช้ และตีความกฎหมายเพื่อผดุงความยุติธรรมตามแบบยุคสมัยซึ่งอาจกล่าวได้ว่ายุคปัจจุบันความยุติธรรมมีลักษณะเคลื่อนที่อย่างรวดเร็วทั้งกระแสโลกยุคไวรัสโควิด 19 ระบาดอย่างหนักทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์โดยตรงต่อกันเป็นเรื่องยุ่งยาก การระงับข้อขัดแย้งอย่างรวดเร็วทันท่วงทีแม้มีได้ทำในศาลหรือกระบวนการ

การยุติธรรมกระแสหลักแต่ก็สามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้กับคู่ความได้เป็นอย่างดี การศึกษากฎหมายในปัจจุบันและอนาคตจึงควรสอดคล้องกับแนวความคิดนี้ โดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังบุคคลากรรุ่นใหม่ อาทิ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่เปิดสอนในสาขานิติศาสตร์จะสามารถเป็นแม่พิมพ์ที่จะหล่อหลอมนิติศาสตร์บัณฑิตให้เข้าถึงหลักการ “นิติศาสตร์เพื่อสันติ” ได้อย่างสมบูรณ์แบบ

บรรณานุกรม

- นพมาส วรญาณศรี. “กระบวนการยุติธรรมทางเลือก.” <http://www.ops.moc.go.th>, สืบค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2564.
- ปรัชญา อยู่ประเสริฐ. *ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายอาญาสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ธนาเพรส, 2560.
- ปรัชญา อยู่ประเสริฐ. *เทคนิคจิตวิทยาสำหรับการไกล่เกลี่ย*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: แอคทีฟ พรินท์, 2560.
- วันชัย วัฒนศัพท์. *การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทและความขัดแย้งในชุมชน*. กรุงเทพฯ: ชุมชนุมนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2550.
- พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท 2562. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 136 ตอนที่ 67ก (22 พฤษภาคม 2562).
- สำนักข่าวเดอะไทยเพรส Thai Press. the Thai Press.com. “แนวปฏิบัติการไกล่เกลี่ยออนไลน์ในศาลยุติธรรมทั่วประเทศ.” <https://kltc.coj.go.th/>. สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2564.
- สำนักส่งเสริมงานตุลาการ. *คู่มือการจัดระบบการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทในศาลตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ.25540*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2559.
- สรวิศ ลิ้มปริงซี. *กฎหมายกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แอคทีฟ พรินท์, 2560.